

## Відгук

на дисертацію Апостола Михайла Володимировича «Академік АН УРСР А.О. Сапегін (1883 – 1946) – вчений, педагог та організатор аграрної науки в Україні», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки і техніки.

Дисертаційне дослідження М.В. Апостола є актуальним, необхідним, має велике наукове і практичне значення. Сьогодні його цінність вагома і полягає передусім у тому, що привертає суспільну увагу до проблеми посилення ролі вітчизняної аграрної науки у процесі модернізації сільського господарства, інтеграції його до європейського простору та самовідтворення українського села. Воно вирізняється новизною, адже в українському наукознавстві, історіографії, національній біографістиці є спробою комплексного вивчення життєвого шляху, наукової, освітньої та організаційної діяльності академіка А.О. Сапегіна, його здобутків у розвитку таких галузей науки як ботаніка, генетика, цитологія, селекція сільськогосподарських культур та сільськогосподарська дослідна справа.

У зв'язку з цим, дисертація має науковий і пізнавальний інтерес. Дослідник ставив своїм завданням виявити умови становлення та розвитку особистості академіка А.О. Сапегіна як науковця, педагога та організатора науки; розробити наукову періодизацію життя та творчої діяльності вченого і проаналізувати основні напрями наукових досліджень, виявити основні риси педагогічної та творчої діяльності вченого, проаналізувати основні напрями наукових досліджень; виявити основні риси педагогічної та науково – популяризаційної діяльності, здійснити аналіз організаційної діяльності А.О. Сапегіна тощо.

Дослідження має проблемний характер. У ньому порушується чимало теоретичних питань, які важливі для глибокого розуміння досліджуваної проблеми соціально – економічне і суспільно – політичне тло розвитку аграрної науки і освіти, загальнонаукові тенденції, що мали місце на теренах України в окреслені роки.

Структура дисертації не викликає застережень, вона дозволила логічно, послідовно розкрити обрану тему, зосередити увагу на головних і принципових проблемах. Достовірність одержаних наукових результатів підтверджується використаною джерельною базою.

У Вступі обгрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету і завдання, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведені відомості про апробацію результатів дослідження, чітко сформульовано провідну ідею, якій підпорядковано виклад матеріалу дисертації і формування висновків.

У першому розділі проаналізовано ступінь наукового вивчення теми, охарактеризовано джерела, визначено та обгрунтовано методологічну основу дослідження. Автор в цілому повно з'ясував ступінь наукової розробки проблеми та запропонував власну систематизацію опублікованих праць (за типом інформації і хронологічною пагінацією). До достоїнств цієї частини роботи слід віднести і те, що автор зробив спробу відтворити певну хронологію зростання суспільного, наукового інтересу до постаті академіка А.О. Сапегіна. На нашу думку репрезентативність даної частини роботи значно посилилася, аби автор більш повно з'ясував причини зростання даного суспільного і наукового інтересу та пояснив читачам, зокрема і те, чому він значно почав зростати після проголошення незалежності України.

Суттєво збагатили роботу документи викладені у фондах Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Державного архіву Одеської області, архівів Одеського державного аграрного університету та Національної академії наук України. Характерезуючи масив використаних архівних матеріалів, автор вірно зазначає що вони сприяли висвітленню життєвого шляху, наукової, освітньої та організаційної діяльності А.О. Сапегіна а також дозволили уточнити інформацію про низку обставин політичного характеру (арешт, стосунки з владою). Думається, що в даному огляді слід було більш чітко прописати, що саме з освітньої діяльності вченого вдалося з'ясувати при допомозі матеріалів почерпнутих у Центральному державному архіві органів державної влади і управління: (с. 22)

Дисертант вміло застосував різноманітний спектр методів і принципів дослідження. Вони підкреслюють наукову новизну, цінність і оригінальність розглядуваної роботи.

В основному змісті дисертації ( II – й, III – й, IV – й розділи) комплексно дослідженню низку аспектів, що охоплюють порушену проблему.

Другий розділ дисертації присвячений висвітленню життєвого шляху вченого, умовам формування світогляду, з'ясуванню факторів, які вплинули на становлення А.О. Сапегіна як особистості. Автор розглядаючи обставини формування наукового світогляду, слушно зазначає на тому, що значний вплив на цей процес справила участь відомого діяча вітчизняної науки І. Бородіна, а також тих наукових традицій, що існували у Санкт – Петербурзькому лісному інституті. В тій частині роботи, що стосувалась перебування А.О. Сапегіна в Санкт – Петербурзі слід було з'ясувати також і деякі елементи повсякденного життя молодого дослідника (інтереси, життєві цінності, світоглядні орієнтири) тощо.

Розглядаючи одеський період життєдіяльності А.О. Сапегіна, автор в цілому повно розглянув навчання в Імператорському Новоросійському університеті на фізико – математичному факультеті, роботу в Одеському дослідному полі, Одеській сільськогосподарській селекційній станції, Українському генетико – селекційному інституті. Дисертант зазначає, що А.О. Сапегін, навчаючись в Імператорському Новоросійському університеті не міг уникнути участі в політичному житті університету (с. 33). На нашу думку слід було більш повно прописати ставлення студента А.О. Сапегіна до подій революції 1905 – 1907 рр., а також сформувати авторське розуміння його політичних поглядів.

Розкриваючи другий етап одеського періоду життєдіяльності вченого, автор цілком слушно виокремлює наукові пріоритети на ділянках відділу селекції Дослідного поля, зусилля по створенню Одеського сільськогосподарського інституту, підсумовує діяльність на посаді голови Одеського обласного управління з сільськогосподарської дослідної справи. На нашу думку досить обґрунтовано показано внесок А.О. Сапегіна з кількісного опису агробіологічних явищ за допомогою математичних методів та дослідження питання побудови дослідів з метою виявлення впливу окремих чинників, зроблений під час третього етапу одеського періоду життя. Слушним є виокремлення в окремі етапи діяльності А.О. Сапегіна – перебування у Ленінграді та творчу співпрацю з М. Вавиловим, а також роботу в Академії наук УРСР, а також висновок автора про те що 1939 – 1946 рр. стали періодом найвищих досягнень ученого, який характеризувався неймовірними обсягами організаторської й узагальнюючої роботи.

Третій розділ « Основні напрямки творчої діяльності А.О. Сапегіна» присвячений з'ясуванню основних напрямів досліджень А. Сапегіна, показу міждисциплінарності підходів у його наукових пошуках.

Досліджуючи наукові напрями діяльності А.О. Сапегіна, автор в цілому об'єктивно провів аналіз виявлених напрямків наукових досліджень вченого, а також зробив висновок про важливість доробку з флори Криму. (с.98). На наше переконання робота виграла, аби автор більш повно з'ясував місце наукових досліджень А.О. Сапегіна у історії флори Криму.

Встановлюючи пріоритети досліджень в галузі цитології, генетики та селекції, автор виокремлює такі з них, як обґрунтування гіпотези про індивідуальний пластид, створення чистих ліній, застосування знань спадковості (поєднуючи генетику і селекцію), гібридологічний аналіз спряжених ознак пшениці тощо. При вивченні обставин впровадження А.О. Сапегіним математичних методів у практику дослідної справи та селекції, автор вірно робить висновок про те що вони у вітчизняній аграрній науці були найавторитетнішими (с.130), як такі що враховували напрацювання світової науки. Думається, що дані сюжети дослідження слід було посилити інформацією про можливі контакти А.О. Сапегіна з зарубіжними колегами, які спеціалізувались на математичному моделюванні в агрономії та селекції.

Інформаційною насиченістю вирізняється підрозділ 3.2., присвячений розгляду педагогічної та науково – популяризаційної діяльності вченого. Аналізуючи педагогічну діяльність А.О. Сапегіна, дисертант об'єктивно розглянув пропонувані ним шляхи удосконалення навчального процесу, його досвід підручникотворення, погляди на взаємозалежність громадсько – політичного життя і діяльності аграрних освітніх закладів, а також зробив висновок про реформаційність його зусиль у даному творчому сегменті. На наше переконання теоретичний зміст даних сюжетів посилюється, аби автор повніше проаналізував перші спроби викладання навчальних курсів (1906 – 1910 рр.) і в цьому контексті розглянув особливості побудови змісту першого опублікованого підручника

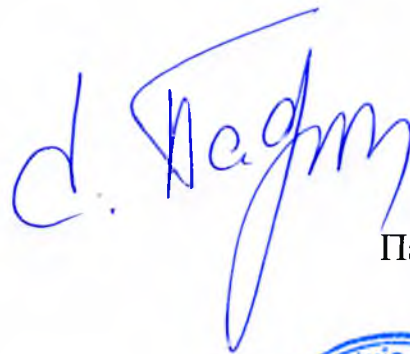
«Краткий учебник ботаники», який адресувався на допомогу студентами у вивченні курсу ботаніки.

Четвертий розділ дисертації розкриває основні етапи організаційної діяльності вченого, висвітленню впливів специфіки наукової діяльності, що полягала у поєднанні основ цитолгії, генетики, селекції, сільськогосподарської дослідної справи, на організаторську роботу. Дисертант розглядаючи початковий етап його організаційної діяльності протягом 1912 – 1918 рр. в цілому достатньо повно проаналізував роботу на посадах керівника відділу селекції Одеського дослідного поля, Ботанічного саду Імператорського Новоросійського університету, а також депутата Одеської міської думи. Цілком логічним було виокремлення підрозділу 4.2. присвяченого висвітленню організаторської діяльності вченого протягом 1918 – 1946 рр. Позитивної оцінки заслуговують авторські напрацювання діяльності вченого в Інституті генетики АН СРСР наприкінці 1930 – х років. Очевидно, що додало б ґрунтовності дослідження і висвітлення причин звільнення вченого з Інституту генетики після арешту академіка М. Вавилова. Зазначимо і таке, що окремі підрозділи дисертації нерівномірно наповнені матеріалом (підрозділ 2.2. має 36 с.), що дещо ускладнює їх прочитання. Думається що дисертанту слід було уникати і деяких позитивістських оцінок окремих віх діяльності вченого, етапів розвитку науки, освіти, суспільства (зокрема: «видатний організатор науки», «реформатор», «нові напрямки аграрної науки», «тверда база комплексу фундаментальних наукових знань»), тощо.

Логічним завершенням роботи стали висновки, які, на думку опонента, є сформульованими тактовно і лаконічна. На користь цього служить їх оприлюднення у 13 публікаціях, з яких сім в фахових виданнях, на шести міжнародних та всеукраїнських науково – практичних конференціях, круглих столах.

Висловлені зауваження та побажання в цілому не зменшують високої оцінки роботи, аргументованість та глибину аналізу діяльності та практичного внеску А.О. Сапегіна у розвиток аграрної науки України. Вважаємо, що за змістом, рівнем оформлення та науковою новизною дисертаційне дослідження «Академік АН УРСР А.О. Сапегін (1883 – 1946) вчений, педагог та організатор аграрної науки в Україні» відповідає вимогам порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор Апостол Михайло Володимирович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07, – історія науки і техніки.

Офіційний опонент –  
доктор історичних наук,  
професор, провідний науковий  
співробітник Інституту  
історії України НАН України



Падалка С.С.

